

Analýza ukládání peněžitých trestů v podobě denních pokut v České republice

JAKUB DRÁPAL¹

Právnická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

The analysis of pecuniary punishment in the form of day fines in the Czech Republic

Abstract: In 2010 the pecuniary punishment started to be defined in the form of day fines. So far, however, no analysis of its functionality has been made. The aim of the article is to find out if the new concept works in reality or if it stays only on the paper. The results of author's research suggest that the concept of day fines does not function well in the Czech Republic. Even though richer offenders get slightly higher pecuniary punishments (and higher day fines) in absolute numbers, they receive relatively lower punishments than poorer offenders. It seems that the concept of day fines does not work either in the proportion of one day fine to the wealth of an offender or in the proportion of the number of day fines to the seriousness of an offense. Several partial results such as differences in sentencing between male and female judges or their opinions about day fines are discussed as well.

Keywords: pecuniary punishment, day fines, sentencing, fine, equality

Úvod

Trestním zákoníkem byl k 1. lednu 2010 zaveden peněžitý trest v podobě denních pokut. Peněžité tresty měly být nově stanovovány tak, aby nastala rovnost mezi různě movitými pachateli, a to konkrétně násobkem dvou faktorů. Prvním je výše denní sazby,² která se odvíjí od majetkových a osobních poměrů pachatele, zejména čistého příjmu. Druhým je závažnost jednání, která je vyjádřena počtem těchto denních sazeb. Otázkou však zůstává, zda tento nový koncept funguje také v praxi nebo zda stále zůstává pouze na papíře, tj. zda praxe převzala teorii a zda soudci rozhodují podle zákona. Slovy jednoho dotazovaného soudce: „Jestli si někdo myslí, že se něco udělá jen ustanovením v trestním zákoníku, tak to tak není.“

Předložený článek se tedy snaží odpovědět na následující otázky: Je výše denních sazeb stanovována s přihlédnutím k majetkovým a osobním poměrům pachatele? A stanovuje se počet denních sazeb podle závažnosti spáchaného trestného činu? První otázce je přitom v článku věnována výrazně větší pozornost a to proto, že odlišné majetkové a osobní poměry pachatelů byly hlavním důvodem pro zavedení konceptu denních pokut. Cílem zavedení denních pokut je tedy především snížení nerovnosti v trestání různě majetných pachatelů a odrazení pachatelů od páchaní trestných činů (Warner, 2012; Bentham, 1840).

1 Korespondenci zasílejte na jakub.drapal@gmail.com.

2 Pojmy „denní pokuta“ a „denní sazba“ jsou v článku používány zaměnitelně. Zatímco pojem denní pokuty je používán v zahraničí („day fines“, popř. „unit fines“), trestní zákoník mluví o denních sazbách.

Teoretická východiska

Má být trest přiměřený k majetkovým a osobním poměrům pachatele? Na takto položenou otázku není možné jednoznačně odpovědět. Záleží totiž na oboru práva, kterého se tento trest týká. Odpověď může být odlišná v oboru správního práva trestního, v oboru trestního práva a naprosto jiná v oblasti soukromého práva. Není třeba diskutovat nad tím, zda je potřeba ve stejných situacích rozhodovat stejně. Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku, vyžaduje rovné řešení, byť s vědomím, že není možné se určité nerovnosti zcela vyhnout (nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 4/95). Z pohledu ústavního práva lze otázku přeformulovat následovně: Je žádoucí brát v potaz pouze spáchaný trestný čin nebo také vlastnosti jednotlivce, který je trestán? Má se tedy použít rovnost formální nebo materiální?

Přikloníme-li se k rovnosti materiální, kdy se posuzují vlastnosti jednotlivců, musíme zohlednit majetek pachatele. Naopak v případě rovnosti formální si musíme odpovědět na to, co je stejné, resp. srovnatelné. Rozhodující je pro nás účel daného ustanovení (Bobek, Boučková & Kühn, 2007, s. 11-12). Je-li cílem (zjednodušeně) vyrovnat zlo spáchané ve světě, pak jsou poměry jednotlivce nedůležité. Chce-li právo působit na jednotlivce, pak je nutné vzít v potaz osobní i majetkové poměry pachatele. Jedním ze základních principů dnešního trestního práva je individualizace, přizpůsobení trestu jednotlivci (Jelínek, 2013, s. 428). V takovém případě musíme brát v úvahu majetek jednotlivce. Je však potřeba vnímat, že toto určení není přirozenoprávní, ale záleží na politickém rozhodnutí zákonodárce (není-li vnímán princip individualizace v trestním právu jako přirozenoprávní).

Ke stejnému závěru dochází i Ústavní soud, který na kritiku materiální rovnosti u stanovování výše pokuty odpověděl, že „z charakteru pokuty jako majetkové sankce nutně vyplývá, že má-li být individualizovaná a přiměřená, musí reflektovat i majetkové poměry potrestaného. Stejná výše pokuty uložená majetnému se bude jevit jako směšná a neúčinná, zatímco v případě postihu nemajetného může působit drakonicky a likvidačně.“ (Nález sp. zn. Pl. ÚS 38/02). Tento názor se odráží v konceptu denních pokut, kdy je reflektována závažnost jednání i majetkové poměry pachatele. K podobnému závěru došel i směr Právo a ekonomie, který zakládá systém trestání na čase a nikoli na penězích a podle kterého „existuje nejspíš menší odchylka mezi mezními užitky času potenciálních pachatelů než mezi mezními užitky peněz“ (Baum & Kamas, 1995, s. 79).

Pro větší šíři teoretického pozadí problému i přístupu rozhodovací praxe nejvyšších soudních instancí v České republice odkazují na článek „Je vztah mezi peněžitou sankcí a majetkem pachatele výrazem (ne)rovnosti?“ publikovaný v časopise Česká kriminologie (Drápal, 2016). Z pohledu dnešního trestního práva je ale debata o tom, zda se použije materiální rovnost i u stanovování peněžitých trestů, uzavřená. Poměry pachatele se zohledňují.

Myšlenka denních pokut byla teoretiky (např. Jeremy Benthamem) vyjadřována dlouho před jejím praktickým zavedením (Bentham, 1840). Poprvé ji do zákona vtělilo Finsko až v roce 1921, následované Švédskem v roce 1931 či Německem v roce 1975, kde se peněžité tresty v podobě denních pokut staly nejužívanějším trestem vůbec (Hillsman, 1990; Vanduchová, 2008).

V České republice byl koncept denních pokut do trestního práva zaveden již v roce 2003 zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Obecně se v trestním právu začal aplikovat až od roku 2010 společně s novým trestním zákoníkem. Jeho konstrukce je jednoduchá. Podle povahy a závažnosti jednání se stanoví počet denních sazeb. Výše jedné denní sazby (od tohoto odvozený název denní pokuty, tedy pokuty počítané na dny, mající za základ příjem jednotlivce za jeden den) se stanoví podle osobních a majetkových poměrů pachatele, zpravidla podle čistého příjmu, který pachatel má nebo který by mohl mít. Počet denních sazeb se stanoví vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu. Majetkové poměry pachatele potřebné pro stanovení výše denní sazby může soud stanovit odhadem. Denních sazeb se stanoví 20 až 730, výše jedné denní sazby se stanoví v rozmezí 100 až 50 000 Kč (§ 68 trestního zákoníku).

Potud tedy teorie, která se jeví být v souladu s evropským vývojem i filozofickými podklady trestání. Otázkou je ale její praktická aplikace. Ta dosud nebyla v Evropě zkoumána. Je to překvapivé, ale ani státy, které tento institut využívají velmi často, tedy Německo či Švédsko, tuto oblast zatím nezkoumaly. V Evropě se tak jedná o první výzkum svého druhu.

Data

V rámci provedené analýzy byly zkoumány všechny pravomocné rozsudky Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále též OS P2) a Okresního soudu v Jeseníku (dále též OS J), ve kterých byl uložen peněžitý trest podle nového trestního zákoníku, tedy ve formě denních pokut. Následně byly provedeny položené rozhovory se všemi soudci OS J a většinou soudců OS P2. Byť lze dohledat data o celkovém množství uložených peněžitých trestů, data o počtu uložených peněžitých trestů jednotlivými soudy, která jsou podle mého názoru potřebná pro získání reprezentativního výběru soudů, nejsou veřejně dostupná. Vzhledem k záměrnému výběru OS P2 a OS J tedy nelze závěry práce zobecnit na všechny soudy.

OS P2 byl vybrán z důvodu, že je příslušný k souzení všech trestných činů v dopravě spáchaných na území Prahy, což vedlo k hypotéze, že bude ukládat více peněžitých trestů, než ostatní soudy. Důsledkem bude zřejmě analýza ukládání peněžitých trestů u určitého segmentu trestných činů – v dopravě. Z hlediska práva by však neměl být rozdíl v tom, zda je peněžitý trest uložen za trestný čin v dopravě či za majetkový trestný čin – řešení by mělo být vždy stejné. Okresní soud v Jeseníku byl vybrán z opačného důvodu – patří mezi nejmenší soudy v republice a sídlí v regionu, který je na opačném konci spektra než Praha, co se týče výše průměrného výdělků. Je tedy zkoumán jeden výrazně bohatý a jeden výrazně chudý region. Pro zařazení do seznamu bylo směřodátné vydání rozhodnutí, v rámci kterého byl uložen peněžitý trest ve formě denních pokut, nikoli to, jak o něm bylo dále rozhodnuto.³

Práce vychází z předpokladu, že pachatelé s různými majetkovými poměry, kteří byli odsouzeni k peněžitému trestu, páchají průměrně stejně závažné trestné činy. Tento předpoklad (či předpokládaná fikce) není úplně přesný, nicméně se domnívám, že případná odchylka by neměla výsledek analýz výrazně ovlivnit. Určitý vliv by mohla mít závažnost trestu pouze na posouzení celkové výše peněžitého trestu, nikoli však na výši denních sazeb, na kterou nemá mít podle zákona žádný vliv.⁴

U OS P2 bylo prozkoumáno 288 rozhodnutí vydaných mezi 11. 5. 2009 a 23. 6. 2014.⁵ U OS J bylo prozkoumáno 19 rozhodnutí vydaných od 1. 1. 2010 (první 15. 1. 2010) do 2. 7. 2014. Jistou nevýhodou průzkumu je, že byly zkoumány pouze případy pravomocně skončené, tedy nikoli tzv. „živé spisy“. K vytěžení nebyly také dostupné spisy, které se na soudech nenacházely. Do některých analýz tak nebudou zařazeny výsledky z roku 2014, které jsou neúplné, a zároveň je pravděpodobné, že určitá část z vydaných rozhodnutí v roce 2014 (a velmi malá část z předchozích let) ještě nenabyla právní moci v době provedení analýzy a nebylo možné je proto využít.⁶

3 První výsledky analýzy popsanych dat byly již prezentovány v článku „O nefunkčnosti peněžitých trestů v podobě denních pokut (a co s tím)“ (Drápal, 2015). Zde jsou výsledky rozebrány více do hloubky a rozšířeny o další poznatky.

4 Více o peněžitém trestu a jeho ukládání soudci viz Drápal (2016).

5 Byť se peněžitý trest v podobě denních sazeb začal ukládat od účinnosti nového trestního zákoníku, tedy od 1. 1. 2010, již v květnu 2009 bylo vydáno rozhodnutí s peněžitým trestem v podobě denních sazeb. To bylo následně zrušeno, je však zahrnuto do analýzy.

6 Byť není možné přesně zjistit počet případů, které nebyly předloženy, není důvod se domnívat, že by v nich soudci rozhodovali odlišně. To zejména vzhledem k velkému množství případů, které jsou konzistentní, i vzhledem k názoru soudců, který tento trend potvrzoval.

Obvodní soud pro Prahu 2

Celkem 216 rozhodnutí bylo skončeno soudem prvního stupně bez uplatnění opravného prostředku, v 15 případech byl podán odpor, přičemž bylo rozhodnuto peněžitým trestem ve stejné výměře. V pěti případech byla po podání odporu změněna výše peněžitého trestu, ve 23 případech došlo k podání odporu a podmíněnému zastavení, v jednom následovalo po podání odporu zproštění. V deseti případech nebyl po podání opravného prostředku udělen peněžitý trest, opačně soud rozhodl – tedy byl podán opravný prostředek proti rozhodnutí, který neodsuzoval k peněžitému trestu a peněžitý trest byl uložen – v patnácti případech. Soud dále rozhodl jinak ve třech případech. Řízení, která pravomocně skončila trestním příkazem, bylo celkem 186. Průměrná výše peněžitého trestu uložená pravomocným trestním příkazem byla 19 284 Kč. Pokud peněžitý trest nebyl uložen trestním příkazem, pak byla jeho průměrná výše 26 720 Kč. Za trestné činy v dopravě, kterých bylo 277, byl uložen peněžitý trest 21 372 Kč, za trestné činy mimo dopravu bylo uloženo 11 peněžitých trestů v průměrné výši 35 681 Kč.

Zde lze poukázat na nesmyslnost výměry pokuty za přestupek řízení pod vlivem,⁷ jehož minimální výše je 25 000 Kč. Průměrná výše peněžitého trestu za trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky (§ 274 trestního zákoníku) byla na OS P2, tedy v nejbohatším regionu České republiky, 20 407 Kč. Pokud by se vzala v úvahu pouze základní skutková podstata (§ 274 odst. 1), která má být o stupeň závažnější než zmíněný přestupek, pak by průměrný peněžitý trest činil 19 789 Kč. Byl by tedy o více než pětinu nižší, než minimální výše pokuty za přestupek. Vypadá to tedy, že zásada subsidiarity trestněprávní represe v tomto případě neplatí. Reakcí by ale nemělo být zvýšení peněžitých trestů, ale snížení minimální hranice u daného přestupku a jeho větší přizpůsobení majetkovým poměrům pachatele.

Okresní soud v Jeseníku

U jesenického soudu nebyly uloženy žádné peněžitě tresty mimo příkazní řízení. V hlavním líčení nebylo nikdy prvotně rozhodnuto o peněžitém trestu. Za trestné činy v dopravě, kterých bylo 5, byl průměrně uložen peněžitý trest 28 600 Kč, za trestné činy mimo dopravu bylo uloženo 14 peněžitých trestů v průměrné výši 15 857 Kč. V Jeseníku tak bylo v absolutních číslech uloženo víc peněžitých trestů mimo dopravu, než na Praze 2. Protože na soud na Praze 2 spadají všechny trestné činy v dopravě, je možné se domnívat, že peněžitý trest je v myslích pražských soudců spojen spíše s trestnými činy v dopravě, a proto jej tak často neukládají v jiných oblastech.

Zjišťování majetkových poměrů pachatelů

Majetkové poměry pachatelů ve spisech byly udávány dobrovolně pouze jimi samotnými, a to zpravidla v rámci obecných dotazů Policie ČR (dále též PČR) na jejich osoby. Ve spisech se nenacházelo žádné ověření či jinak zjištěné poměry pachatelů (např. pomocí daňových přiznání). Pachatelé tedy uváděli čistý příjem bez nutnosti jeho doložení. Soudy pak v omezeném množství ověřovaly či zjišťovaly nové údaje dotazem při hlavním líčení, nikoli však vyžadováním si důkazů o výši příjmů.

Vzhledem k tomu, že zákon předvídá použití primárně čistého měsíčního výdělku, omezím se při hodnocení osobních a majetkových poměrů pouze na ukazatel příjmu. To byl také nejčastěji jediný údaj, který se ve spise nacházel. V některých případech byly uvedeny další údaje, např. počet nezaopatřených členů rodiny. Soudci se ale obvykle mohli ve svém rozhodování orientovat pouze podle údaje čistého příjmu.

V Tabulce 1 je naznačeno, v jaké výši byly zjištěny majetkové poměry pachatelů. Z uvedených údajů (pro Prahu) lze vyčíst několik skutečností. Zaprvé, jsou to průměrně ti více majetní (26 219 Kč),

7 § 125c odst. 1 písm. c), odst. 4 písm. a) zákona o provozu na pozemních komunikacích.

kteří policii neudávají výši svého majetku oproti těm chudším (20 534 Kč), kteří jej policii udávají. Proč tomu tak je? Bojí se majetnější lidé vyššího peněžitého trestu v absolutních číslech? Ten sice dostanou, ale v průměru jen o tisíc až tisíc a půl korun. V relativních číslech je navíc jejich peněžitý trest průměrně nižší.

Zajímavé také je, že nejnižší peněžitý trest (20 697 Kč) dostanou ti, kteří údaje o sobě nesdělí a soud je dále nezjišťuje nebo zjistit nemůže. Přitom tato skupina odmítá spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení, což by se obecně nemělo vyplácet.

Tabulka 1. Majetkové poměry pachatelů

Příjem	Počet	Průměrný čistý měsíční výdělek (Kč)	Průměrný peněžitý trest (Kč)	Peněžitý trest / měsíční výdělek
Obvodní soud pro Prahu 2				
Zjištěn PČR	239	20 534	21 985	1,07
Zjištěn jinak ^{A)}	16	26 219	23 438	0,89
Nezjištěn ^{B)}	33	-	20 697	-
Celkem	288	-	21 918	-
Okresní soud v Jeseníku				
Zjištěn PČR	16	15 312	17 000	1,11
Nezjištěn	3	-	31 000 ^{C)}	-
Celkem	19	-	19 211	-

Pozn.: A) Zejména při hlavním líčení u soudu. B) Do kategorie nezjištěných jsou zahrnuti i ti, u kterých byly uvedeny slovní údaje. U OS P2 se jednalo o osm případů, kdy dvakrát bylo uvedeno „nezaměstnaný“, pětkrát „neuvádí“ a jednou „na základě daňové příznání“. U OS J bylo jednou uvedeno „nemajetný“. C) Toto číslo není příliš reprezentativní, jelikož tři udělené tresty byly velmi různé – 60 000 Kč, 30 000 Kč a 3 000 Kč.

A jak si stojí peněžité tresty v porovnání s příjmy v Praze a Jeseníku? V Praze je průměrný měsíční výdělek pachatele, u kterého se jeho poměry podařilo zjistit, 20 534 Kč (21 337 Kč bez pachatelů s nulovými výdělky), v Jeseníku 15 312 Kč. V Praze je tedy průměrně ukládán 1,3krát absolutně vyšší peněžitý trest. V obou regionech jsou ale ukládány průměrně relativně podobné tresty, protože příjmy lidí v Praze a v Olomouckém kraji jsou v obdobném poměru (Dlouhodobý vývoj Hlavního města Prahy, 2000-2014; Vybrané údaje za Olomoucký kraj - mzdy, 2000-2014).

Vztah mezi denní sazbou, peněžitým trestem a příjmem

Nyní se pokusím pomocí výše popsaných dat zjistit, zda peněžitý trest funguje tak, jak by měl. Tedy, zda výše denní sazby odpovídá osobním a majetkovým poměrům pachatele, které jsou zde měřeny čistým příjmem. Jednotlivé soudy budu analyzovat odděleně z důvodu odlišnosti regionů.

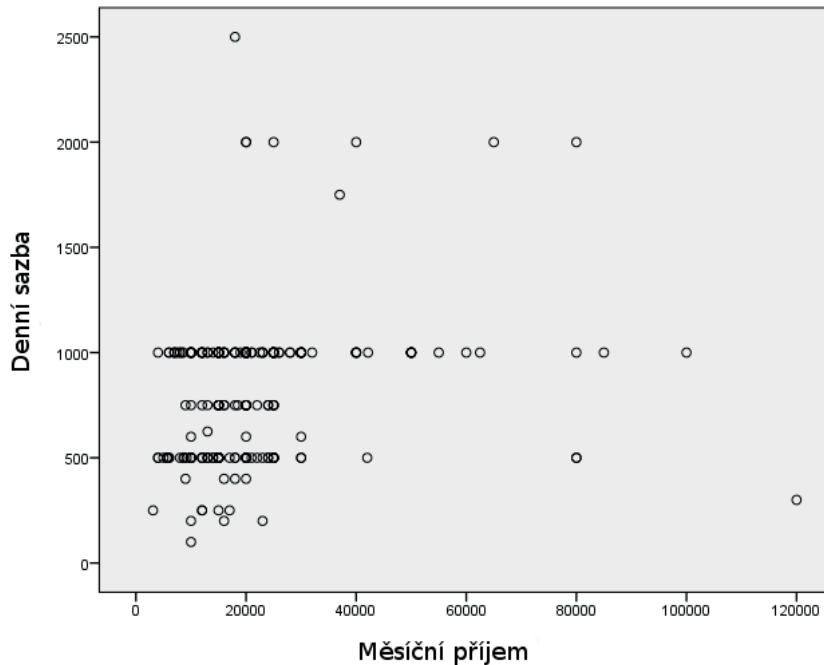
Obvodní soud pro Prahu 2

Data z Obvodního soudu pro Prahu 2 nemají normální rozdělení. Zároveň jsou výrazně seskupena. Pro analýzu vztahu mezi absolutní výší denní sazby a měsíčním příjmem pachatele (Graf 1) je proto použitý korelační koeficient Kendalovo tau (Fields, 2013, s. 278).⁸

8 K analýze dat byl využit software SPSS.

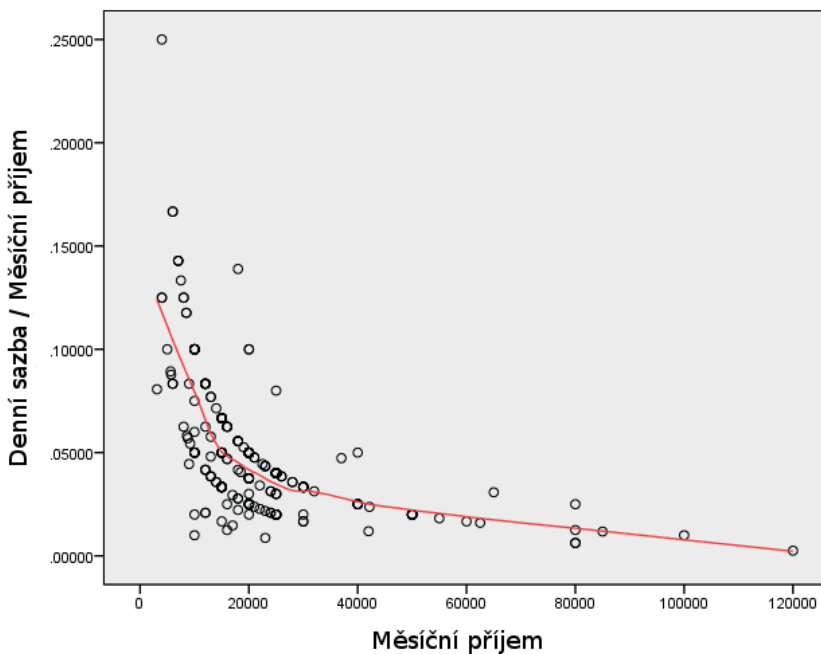
Data ukazují, že absolutní výše denní sazby je sice závislá na měsíčním příjmu jedince (Kendalovo tau = 0,22), ale pouze zčásti. Desetina⁹ nejbohatších pachatelů měla průměrně 8,8krát větší příjem než desetina nejchudších, ale byl jí v průměru uložen pouze 1,5krát větší peněžitý trest. Je tedy zřejmé, že přiměřenost výše denní sazby vůči příjmu je nedostatečná.

Graf 1. Absolutní výše denní sazby vůči měsíčnímu příjmu

Pozn.: korelační koeficient Kendallovo tau = 0,22, $p < 0,01$

Graf 2. Relativní výše denní sazby vůči měsíčnímu příjmu

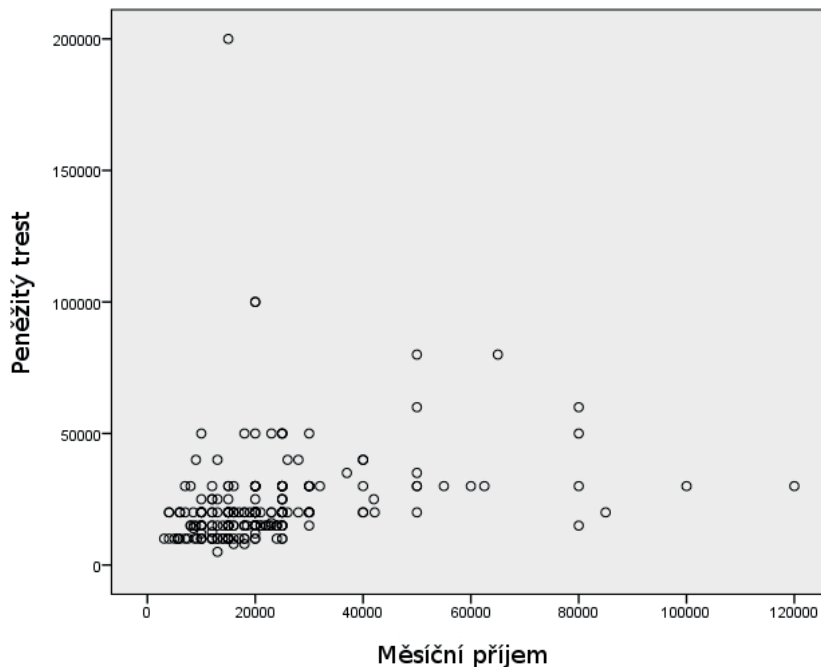
⁹ Krajní desetiny byly vybrány jako dostatečně široké kategorie, které mají šanci poukázat na identifikaci extrémních případů (srov. Farrington & Loeber, 2000). Použití např. třetin by neumožňovalo identifikaci těchto extrémních pozic. Nebyli započítáni ti, kteří vydělávali 0 Kč či své poměry nesdělili. Celkem tedy bylo zohledněno 246 pachatelů.

Podobný závěr lze učinit také z hlediska relativní rovnosti, kdy vezmeme výši denní sazby a vydělíme ji příjmem pachatele, čímž zjistíme, jakou část z příjmu musí pachatel vynaložit na jednu denní sazbu (Graf 2). K naznačení trendu¹⁰, tj. proložení regresní křivky (výslednice) daty, byla použita nelineární Loess regrese (Locally Weighted Regression)¹¹.

Jak je vidět, nejchudší pachatelé musí průměrně vynaložit relativně výrazně více finančních prostředků na zaplacení jedné denní pokuty než nejbohatší. Vezmeme-li opět desetinu nejchudších, pak ta musí průměrně zaplatit 5,4krát relativně více než desetina nejbohatších. Data tedy naznačují, že stanovování výše denní pokuty se neděje tak, jak by se mělo dít. Vidíme také, že nejméně férová je situace pro ty nejchudší pachatele, kteří kvůli této praxi dostávají výrazně vyšší denní pokuty, než by měli.

Podívejme se nyní na vztah mezi měsíčním příjmem pachatele a celkovou výší peněžitého trestu, který mu byl uložen, a ověřme hypotézu, že soudci vztahují příjem spíše k celkové výši peněžitého trestu, plně v duchu starého trestního zákona, než k výši jedné denní pokuty.

Graf 3. Absolutní celková výše peněžitého trestu vůči měsíčnímu příjmu

Pozn.: korelační koeficient Kendallovo tau = 0,35, $p < 0,01$

Jak ukazuje Graf 3, výše peněžitého trestu sice stoupá s příjmem pachatele (Kendalovo tau = 0,35), nicméně desetina nejbohatších zaplatí pouze 2,2krát vyšší peněžitý trest než desetina nejchudších, byť jsou 8,8krát bohatší.

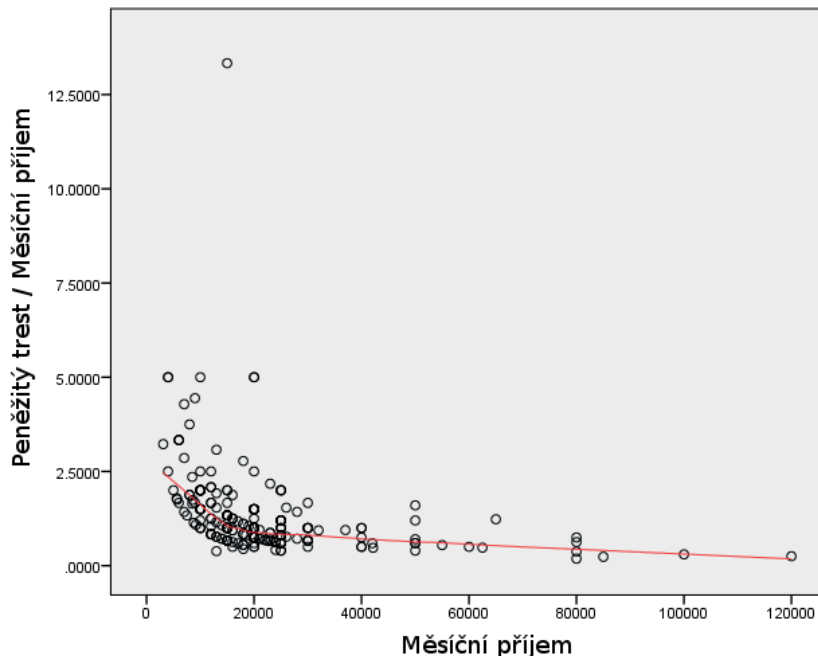
Graf 4 dále ukazuje, kolik měsíčních platů musí pachatel vynaložit na zaplacení celkové výše peněžitého trestu. Nejchudší musí opět vynaložit výrazně více finančních prostředků na zaplacení peněžitého trestu, než nejbohatší. Desetina nejchudších pak musí vynaložit na zaplacení peněžitého trestu 3,9krát relativně více než desetina nejbohatších. Tento trend naznačuje i křivka proložená daty. Rozdíly mezi chudšími a bohatšími se zmírnily, stále však zůstávají vysoké a nerovnost mezi nejchudšími a nejbohatšími je výrazná. Je tak vidět, že není splněna podmínka Andrew Ashworthe (2010, p. 254), že peněžitý trest má přihlížet k majetkovým poměrům zejména u nejchudších.

10 Byly provedeny i analýzy dat, kdy byly vypuštěny výrazně odlehle hodnoty. Jejich vliv na výsledek byl ale minimální.

11 V případě absolutní výše denní sazby a peněžitého trestu není křivka daty proložena, jelikož to distribuce dat neumožňuje.

Pokud porovnáme korelační koeficienty (srovnej Graf 1 a 3), zjistíme, že hodnota Kendalova tau pro celkovou výši peněžitého trestu je vyšší (0,35) než hodnota tohoto koeficientu pro výši denní sazby (0,22). Data tak potvrzují výše zmíněnou hypotézu, že pro soudce je důležitější vztahovat majetkové poměry pachatele spíše k výsledné částce než k výši jedné denní sazby. Pokud by ale měla platit koncepce denních pokut, pak by se měla hodnota korelace mezi příjmem a denní sazbou blížit 1. Data tak i v tomto případě poukazují na nepřijetí koncepce denních pokut.

Graf 4. Relativní celková výše peněžitého trestu vůči měsíčnímu příjmu

Okresní soud v Jeseníku

Podívejme se nyní, jaká je situace na Jesenicku. Bohužel zde bylo uloženo pouze 16 peněžitých trestů, které lze analyzovat.¹² Výpovědní hodnota je proto výrazně nižší. Zobrazeny jsou pouze grafy pro relativní výši denní sazby (Graf 5) a relativní výši peněžitého trestu (Graf 6), které lépe poukazují na to, že ani v tomto případě koncept denních sazeb nefunguje.¹³

Graf 6, který zobrazuje relativní celkovou výši peněžitých trestů, vykazuje na rozdíl od relativní výše denní sazby (Graf 5) vyrovnanější tendenci. Jinými slovy, i přes malý počet pozorování lze usoudit, že relativní výše denních sazeb je ve větší míře než relativní celková výše peněžitého trestu ukládána náhodně. Podobně jako v Praze tedy soudci v Jeseníku vztahují příjem spíše k celkové výši peněžitého trestu než k jedné denní sazbě.

Četnost výší a počtů denních sazeb

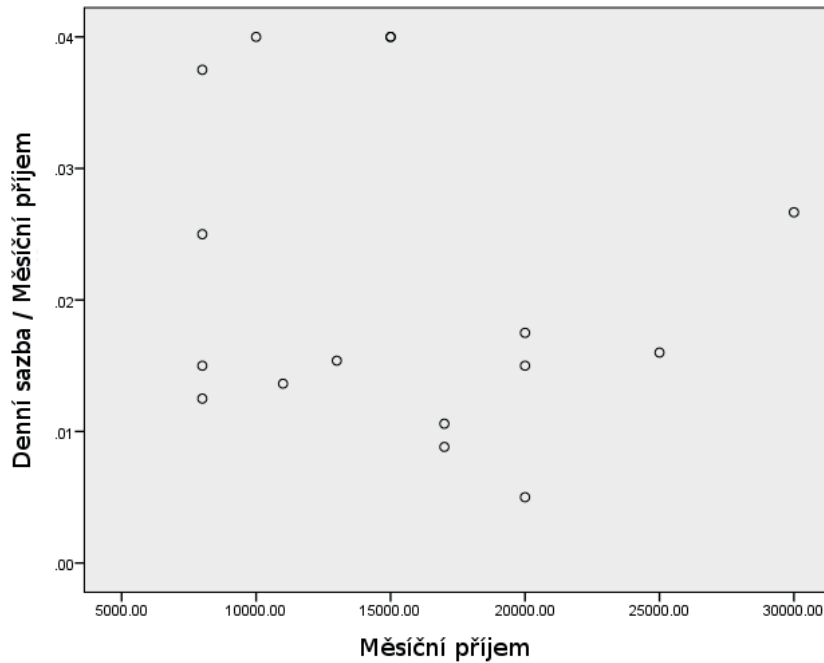
Na nefunkčnost denních sazeb ukazuje i četnost různých počtů i výší denních sazeb. Z Tabulky 2, která obsahuje data z OS P2, je vidět, že si soudci usnadňují práci a ukládají peněžité tresty tak, aby jim vyšla zaokrouhlená částka. Mezi nejčastěji uložený počet denních sazeb patřilo 20 (celkem 147x), poté 30 (47x) a 40 (27x). Mezi nejčastěji uložené výše denních sazeb patřilo 1000 Kč (147x), 500 Kč (78x) a 750 Kč (31x).

¹² Zbýlé tři případy neobsahovaly údaje o příjmu pachatele.

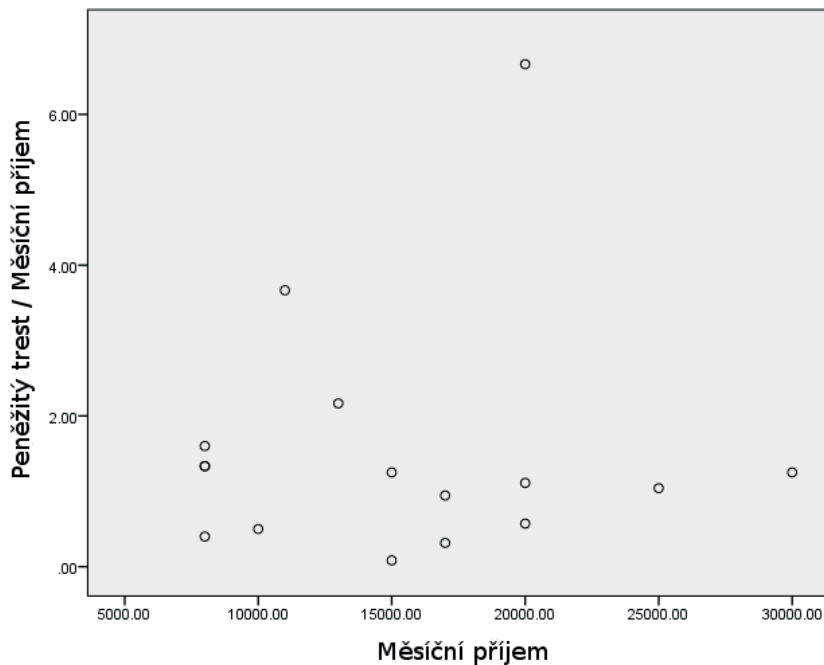
¹³ Z distribuce bodů napříč grafy vyplývá, že v grafech neexistuje zjevná tendence. Grafy jsou z těchto důvodů ponechány bez výslednice.

Je otázkou, zda počet denních sazeb skutečně reprezentuje závažnost spáchaných trestných činů, ale je velmi málo pravděpodobné, že rozdělení výše denních sazeb reprezentuje rozdělení majetku mezi obyvatelstvo, resp. pachatele. Výše denní sazby tedy není ukládána tak, aby odpovídala majetkovým poměrům pachatele, zejména čistému příjmu, jak to ukládá zákon.

Graf 5. Relativní výše denní sazby vůči měsíčnímu příjmu

Graf 6. Relativní celková výše peněžitého trestu vůči měsíčnímu příjmu

Tabulka 2. Počet a výše denních sazeb na OS P2

Počet denních sazeb	10	14	15	20	24	25	30	35	40	50	60	80	100	150	250	300	400
Počet takto uložených	10	1	15	147	1	10	47	1	27	12	2	2	9	1	1	1	1
Výše denních sazeb v Kč	100	120	200	250	300	400	500	600	625	750	1000	1750	2000	2500			
Počet takto uložených	3	1	4	6	2	4	78	3	1	31	147	1	6	1			

Výsledky z jesenického soudu byly lehce odlišné. Z Tabulky 3 je vidět, že na Jesenicku byl peněžitý trest ukládán výrazně více diverzifikovaně, vezme-li se v potaz počet celkem uložených peněžitých trestů. Zejména výše denních sazeb nabývaly různých hodnot, zatímco počty denních sazeb se koncentrovaly do několika hodnot.

Tabulka č. 3. Počet a výše denních sazeb na OS J

Počet denních sazeb	20	30	50	60	100	360											
Počet takto uložených	3	6	4	2	3	1											
Výše denních sazeb	100	120	150	180	200	300	350	400	600	800	1000	1200					
Počet takto uložených	3	1	2	1	2	2	1	2	2	1	1	1					

Počty a výše denních sazeb na Obvodním soudu pro Prahu 2 jsou tak výrazně seskupené v několika kategoriích, které vyhovují soudcům při stanovování trestů. To dále ukazuje na nepřijetí požadavku individualizace peněžitého trestu k poměrům pachatele. Dat z jesenického soudu je málo, ale ukazují na větší diverzifikovanost při ukládání peněžitých trestů.

Množství uložených peněžitých trestů

Podívejme se nyní na to, nakolik jednotlivé soudy ukládaly peněžité tresty v podobě denních sazeb v porovnání s průměrem republiky. Z Tabulky 4 je vidět, že jeseničtí soudci ukládali vždy relativně méně peněžitých trestů než zbytek republiky a soudci na Praze 2 jich ukládali stejně (či lehce více) v roce 2010, ale v dalších letech jich ukládali výrazně méně než zbytek republiky.

Může to mít nějaký důsledek pro další zkoumání? Minimálně v tom ohledu, že víme, že zkoumané soudy jsou opatrnější při ukládání peněžitých trestů ve formě denních sazeb a ukládají je ve výrazně menším počtu než zbytek republiky. Je potřeba zmínit, že zejména v roce 2010 byly uloženy desítky peněžitých trestů (a několik i v dalších letech) podle starého trestního zákona. Obvodní soud pro Prahu 2 se tak dostal výrazněji výše, než byl průměr republiky. Z následného poklesu využití peněžitého trestu lze ale o to více dovodit, že soudci působící u OS P2 se s novou úpravou peněžitého trestu zcela neztotožnili. Jinými slovy nejsou příliš pozitivně naladěni vůči peněžitému trestu podle nové úpravy z roku 2010 či jeho užívání v takovém množství, jako jej využívá zbytek soudů v republice. Důsledkem může být jeho plné nevyužití i nenaplnění. Je nicméně možné, že pokud by byly analyzovány jiné soudy, a to zejména ty, které nadprůměrně ukládají peněžité tresty, jejich přístup k denním sazbám by mohl být odlišný.

Tabulka 4. Ukládání peněžitých trestů v porovnání s průměrem ČR

Soudy ^{A)}	2010					2011				
	A ^{B)}	B1 ^{C)}	B2	C1 ^{D)}	C2	A	B1	B2	C1	C2
OS P2	129	2846	2287	4,5	5,6	48	2761	2288	1,7	2,1
OS J	5	365		1,4		8	421			1,9
Průměr ČR^{E)}	3462	70651		4,9		3078	70160			4,4

Soudy	2012					2013				
	A	B1	B2	C1	C2	A	B	B2	C1	C2
OS P2	58	2783	2255	2,1	2,6	38	2745	2216	1,4	1,7
OS J	3	407		0,7		2	428			0,5
Průměr ČR	2847	71471		4		2491	77976			3,2

Pozn.: A) Původním cílem bylo porovnat nejen jednotlivé soudy ale i jednotlivé soudce. Bohužel nápad (a vyřízení věci) podle senátů neodpovídalo na OS P 2 vždy jednomu soudci, takže nebylo možné zjistit, v jakém procentu jednotliví soudci ukládali peněžitě tresty. Údaje byly poskytnuty na základě žádosti podle zákona o svobodném přístupu k informacím. B) Počet peněžitých trestů. C) OS P2: B1: Vyřízené trestní věci za rok; B2: Nápad; OS J: Nápad; Průměr ČR: Počet osob pravomocně odsouzených. Byť se nejedná o stoprocentně srovnatelné kategorie, domnívám se, že rozdíl mezi nimi není pro zřetelnost jevu velmi důležitý. D) $A/B \cdot 100$ (procento uložených peněžitých trestů oproti osobám pachatelů). E) Statistická ročenka kriminality (2013).

Rozhodování jednotlivých soudců

Podívejme se nyní na to, nakolik jednotliví soudci berou v potaz majetkové poměry pachatele. Z Tabulky 5 je vidět, že soudci rozhodují odlišně. U některých je rozdíl v relativní výši peněžitého trestu malý, okolo 1,4 násobku, v jednom případě (soudce H) jsou na tom dokonce chudí relativně lépe (poměr mezi peněžitým trestem a příjmem = 0,71) než bohatí (1,14). Jiní udělují chudým čtyřikrát až šestkrát relativně vyšší peněžitě tresty než bohatým (soudce C, D, G). Výsledná výše peněžitého trestu tak v mnohém závisí na tom, který soudce bude případ řešit.

Zajímavé je i porovnání mezi soudci a soudkyněmi (opět viz Tabulka 5). Data naznačují, že byť obě pohlaví udělují peněžitě tresty průměrně ve stejné výši (1,29 a 1,28), soudci dbají více na přiměřenost peněžitého trestu k majetkovým poměrům. Zatímco muži udělí chudému 3,3krát relativně větší peněžitý trest než bohatému, ženy udělí 4,9krát relativně větší peněžitý trest.

Zásadní rozdíl je mezi soudy v tom, jaké peněžitě tresty udělují chudším pachatelům. Jeseničtí soudci v rozhovorech (viz níže) zmiňovali, že peněžitě tresty příliš neukládají, protože jejich region je chudý a pachatelé nemají dostatek finančních prostředků na jejich zaplacení. Na Jesenicku se chudému pachateli udělí peněžitý trest průměrně ve výši 1,08 měsíčního příjmu, kdežto v Praze ve výši 2,12 měsíčního příjmu.

Rozdíly mezi Jeseníkem a Prahou znamenají určitý problém, není ale jasné, na čí straně. Buď se v Praze udělují peněžitě tresty v takové výši, že tyto obtěžují pachatele nad míru vyžadovanou zákonem (a situace na Jesenicku je správná). Nebo se na Jesenicku ukládají peněžitě tresty jen pro ty nejbohatší pachatele a nikoli pro ty chudší – soudci v Jeseníku tak udělují méně peněžitých trestů, než by mohli. I zde je opět na místě připomenout, že roli mohou hrát i jiné faktory, např. odlišná skladba trestných činů, což však nelze do analýzy zahrnout – jedná se tak primárně o hypotézy.

Tabulka 5. Role majetkových poměrů pachatele a vliv osoby soudce

Soudci	Počet uložených peněžitých trestů, u jejichž pachatelů jsou známé majetkové poměry	Poměr peněžitého trestu/příjem ^{A)}		Rozdíl násobku mezi peněžitým trestem nejbohatšího a nejchudšího	Průměr poměrů peněžitého trestu/příjem
		Nejchudší extrém výslednice	Nejbohatší extrém výslednice		
Obvodní soud pro Prahu 2^{B)}					
Soudce A	66	1,48	0,77	1,93	1,12
Soudce B	6	1,13	0,79	1,44	0,96
Soudce C	13	1,96	0,41	4,76	1,18
Soudce D	13	2,37	0,35	6,73	1,36
Soudce E	67	2,05	0,53	3,88	1,29
Soudce F	13	1,21	0,87	1,39	1,04
Soudce G	62	2,21	0,45	5,02	1,33
Celý soud	246	2,12	0,49	4,30	1,30
Okresní soud v Jeseníku					
Soudce H	12	0,71	1,14	0,62	0,93
Soudce I	4	2,50	0,90	2,79	1,76
Celý soud	16	1,08	1,19	0,91	1,13
Oba soudy					
Celkem	262	2,05	0,51	4,00	1,29
Soudci	166	1,99	0,60	3,30	1,29
Soudkyně	95	2,13	0,43	4,93	1,28

Pozn.: A) Tedy kolikanásobek čistého příjmu tvořil (průměrně) peněžitého trest. B) Nejsou zde uvedeni tři soudci, kteří celkem udělili šest peněžitých trestů. Někteří soudci ze soudu v průběhu sledovaného období odešli či na něj nastoupili. Z důvodu zachování anonymity a nepřilíš důležitému vlivu na výzkum nejsou tyto skutečnosti uvedeny.

Názory soudců

Výše zmíněné výsledky jsou doplněny názory trestních soudců z Okresního soudu v Jeseníku a Obvodního soudu pro Prahu 2, kteří měli zkušenosti s ukládáním peněžitých trestů v různé míře. Co měli společného takřka všichni soudci, bylo, že se jim nová úprava příliš nelíbila (podobně také viz Scheinost, Háková, Rozum, Tomášek & Vlach, 2014, s. 22).

Obvodní soud pro Prahu 2

Pražští soudci na otázku, zda se něco změnilo z koncepčního hlediska s novým trestním zákoníkem, který zavedl peněžitého trest ve formě denních pokut, odpovídali jednoznačně: „Jestli si myslí někdo, že se něco udělá jen ustanovením v trestním zákoníku, tak to tak není.“, „Myšlení nezměníte z rázu na ráz.“ či „Jsme generace zvyklá uvažovat tak, jak uvažuje.“. Jasně to vyjádřil další soudce: „Jde o přiměřenost trestu k jednání, novou filozofii jsme úplně nepřijali, nemáme ji pod kůží.“. Soudci si tedy jsou vědomi nové úpravy, ale nechťejí ji aplikovat. Vypovídá to nejspíše i o tom, že je nikdo o změně příliš neinformoval, resp. nesnažil se jim ukázat, že nová úprava je spravedlivější a lepší. Při přijímání zákonů může být proto potřebné přesvědčit o jejich smyslu i osoby, které jej mají aplikovat v praxi.

Ani samotný koncept denních pokut se soudcům příliš nezdařil. Jeden z nich uvedl: „Neuvažuji moc o člověku, ale spíše o činu.“. Soudci tedy zřejmě uvažují o výši trestu, která je přiměřená spíše spáchanému trestnému činu než osobě pachatele. Zároveň si ale uvědomují, že extrémní nepoměr mezi příjmem a peněžitým trestem by mohl být nemorální. Aplikují tak judikaturu Ústavního soudu

vztahující se k extrémním, likvidačním pokutám. Trestní zákoník jde ale výrazně dále – majetkové poměry mají být brány v potaz vždy. Takto ale soudci již zřejmě nepřemýšlejí. Jeden soudce uvedl, že „by si říkal, zda se nezbláznil“, kdyby se výše peněžitého trestu vyšplhala kvůli majetkovým poměrům pachatele na závratnou částku. Jiný se vyjádřil, že by neudělil peněžité trest nad 200 000 Kč, protože by to došlo až k Ústavnímu soudu, což by bylo komplikací. Jiný opáčil, že takto systém fungovat nemá.

Skutečnost, že soudci často neukládají peněžité tresty tak, jak by podle zákona měli, je nijak nepřekvapila. Naopak mi sdělili, že denní pokuty vnímají pouze formálně a že jsou zbytečně složité: „Musíme to napsat tak, jak to zákon vyžaduje.“

Opakovaně soudci naráželi i na zjišťování majetkových poměrů. Obecně sdílený názor byl, že pachatelé o svých poměrech lžou, zejména pak živnostníci. Zároveň se u nich objevila nechuť se více angažovat. „Nebudu zjišťovat, kolik vydělává.“, prohlásil jeden soudce. Podle dalšího „mlží takřka všichni“. V jiném případě soudce lidem částečně věří, zároveň je ale přesvědčen, že přibližně 80 % lidí ohledně výše svého příjmu lže. Německá zkušenost nicméně naznačuje, že vyjma OSVČ pachatelé obecně o svých příjmech nelžou (Hillsman, 1990).

Objevily se i názory, že „neexistuje složka Policie, která by dokázala příjem zjistit“. Soudci by tak uvítali změnu jiných zákonů, na základě kterých by se daly zjistit potřebné údaje, popřípadě aby byla státem zřízena organizace, která by jim s tímto pomáhala.

Zajímavý byl také názor, že problémy s nerovností lze řešit odporem – stanoví se určitý peněžité trest a na hlavním líčení se pak případně majetkové poměry zjistí. Toto je však velmi problémové řešení. Soudci zároveň tvrdí, že „naprostá většina má na zaplacení peněžitého trestu“. Je však rozdíl mezi tím, na co člověk má a co je spravedlivé. Většina chudých zaplatí peněžité trest, který je dvojnásobkem jejich měsíčního příjmu, stejně tak bohatí zaplatí peněžité trest ve výši poloviny měsíčního příjmu. To ale nic neříká o účinku trestu, popřípadě jeho rovnosti. Řešit tyto situace odporem ve chvíli, kdy se většina chudých neorientuje v právu a neuplatní se princip zákazu přeměny trestu v přísnější, není moudré, resp. k ničemu nepovede. Dalo by se uvažovat o udělení vyššího trestu osobě, která odmítla udat své majetkové poměry, což by se mohlo případně hojit odporem. Neměli by tak však být paušálně sankcionováni všichni, aniž by byl soud předtím více aktivní, když to od něj zákon vyžaduje.

Ne vždy je čistý příjem primárním faktorem rozhodování o výši peněžitého trestu. Naopak někdy soudci usuzují i podle jiných skutečností „např. má VŠ, jezdí v takovém autě, přijde s Applem v ruce“. Jindy soudci řekli, že peněžité trest dávají přibližně ve výši jednoho měsíčního platu. Zatímco možná výměra peněžitého trestu začíná na minimu 2000 Kč, soudci většinou ukládají podstatně vyšší peněžité tresty. Jeden zmínil, že peněžité trest nižší než 10 000 Kč by použil pouze, pokud by k tomu byly jiné důvody než příjmová situace. Jiný by v případě trestného činu řízení pod vlivem návykové látky nestanovil peněžité trest nižší než 25 000 Kč, protože jde o minimální sankci za takový přestupek. Zajímavé však je, že tento soudce udělil peněžité trest pod 25 000 Kč v pěti případech z třinácti u tohoto trestného činu.

Nová úprava se soudcům nezdá zdařilá nikoli kvůli zavedení denních pokut, ale z důvodu (z jejich pohledu nesprávné) úpravy přeměn, která je příliš náročná. Soudci tak vnímají, že peněžité trest je „trest pro soudce a ne trest pro obžalovaného“.

Okresní soud v Jeseníku

Soudci jesenického soudu mluvili převážně o specifčnosti regionu. Podle nich jde o chudý region a nemá smysl ukládat peněžité tresty, protože pachatelé obvykle nemají prostředky k jejich zaplacení. Byť soudci souhlasili s myšlenkou denních pokut a s potřebou jejich přiměřenosti k majetkovým poměrům, nevnímali změnu pozitivně: „Denní sazby, to je jen rétorika. Akorát když ty výroky děláte, tak je to delší.“ či „Představa denních sazeb je příliš komplikovaná. Kontinentálnímu pojetí práva, rakouské úpravě, jsou bližší měsíční splátky.“ Jeden z nich přímo řekl, že si předem stanoví celkovou výši peněžitého trestu, ne však na základě výpočtu v zákoně. „Pak to nějak nakombinovat, aby to matematicky vyšlo. Jen aby to matematicky vycházelo, aby se [peněžité trest] vlezl do zákonného rozpětí.“

Oproti pražským soudcům se soudci jesenického soudu výslovně vymezují proti uložení peněžitého trestu, nejsou-li známé majetkové poměry pachatele. V praxi však uložili ve zkoumaném období 3 z 19 peněžitých trestů bez znalosti majetkových poměrů. Soudci ale zmínili, že se mnohá jména pachatelů opakují a že je soudci již znají. Je tak možné, že poměry těchto tří pachatelů soudci znali i bez toho, aby byl podobný údaj přítomen ve spisu.

V ostatních aspektech se soudci shodují se svými pražskými kolegy. Tedy v překombinovanosti úpravy přeměn, nedůvěře v uvedené údaje („Do daňových přiznání si může napsat leccos.“) i v určité posloupnosti přestupku a trestného činu (pokud je možné v přestupkovém řízení udělit pokutu 15 až 20 tisíc, tak soudce by měl udělit tak 30 tisíc).

Závažnost peněžitého trestu

Jak jsem již zmínil, při ukládání peněžitého trestu se mají brát v potaz dva faktory – majetkové poměry pachatele a závažnost trestného činu. Podívejme se na závěr této studie také na druhý faktor, tedy závažnost. V trestním právu není snadné určit, které trestné činy jsou závažnější (a mají být trestány přísněji) a které méně závažné. Porovnávat ukládání peněžitých trestů napříč trestnými činy je proto ošidné. Je zde ale jedna kategorie, u které by měly být tresty vždy přísnější. Tím je kvalifikovaná skutková podstata trestného činu. Ta je obvykle vyjádřena v dalších odstavcích paragrafu, přičemž základní skutková podstata se nachází obvykle v prvním odstavci.

Níže v Tabulce 6 jsou porovnávány pouze peněžité tresty uložené u Obvodního soudu pro Prahu 2 a to z toho důvodu, že peněžitých trestů je na tomto soudu výrazně více a lze z nich proto vypracovat kvalifikovanou analýzu. Data z Obvodního soudu pro Prahu 2 a Okresního soudu Jeseník jsem záměrně nesloučil proto, aby byly zachovány stejné podmínky pro posuzované případy.

Analyzuji celkem 250 (z celkového počtu 288) rozsudků OS P2 za sledované období 2010 až 2014, které jsou porovnatelné. Jedná se o případy, ve kterých byli pachatelé odsouzeni pouze za jeden trestný čin, konkrétně za těžké ublížení na zdraví z nedbalosti, § 147 (základní i kvalifikovaná skutková podstata), ublížení na zdraví z nedbalosti § 148 (vůči kterému by měl být § 147 závažnějším trestným činem) a ohrožení pod vlivem návykové látky § 274 (základní i kvalifikovaná skutková podstata) trestního zákoníku. Ty rozdělují na dvě skupiny, které srovnávám. V rámci první by měla být závažnost následující: § 148, § 147 odst. 1, § 147 odst. 1,2 (od nejméně závažných), v rámci druhé je § 274 odst. 1 následovaný § 274 odst. 1,2 (od nejméně závažných).¹⁴ Tato skutečnost neznamená, že každý případ trestného činu podle § 147 bude závažnější než podle § 148. Znamená to ale, že v průměru by měly být trestné činy podle § 147 závažnější než podle § 148 a měly by za ně být také uloženy peněžité tresty s průměrně vyšším počtem denních sazeb.

Jak z analýzy dat uvedených v Tabulce 6 vychází první skupina trestných činů? Pořadí podle závažnosti od nejnižší k nejvyšší by mělo být 148, 147/1, 147/2. Pokud bychom brali v úvahu pouze horní sazby trestu odnětí svobody, které mohou být za tyto činy uloženy, pak by poměry mezi tresty měly být 1:2:4. Vezmeme-li průměrný počet denních sazeb, pak je pořadí 148 (24,8), 147/2 (37,8), 147/1 (43,3), s upraveným počtem denních sankcí je pořadí 147/2 (23,7), 148 (24,8), 147/1 (30,0). Počet denních pokut nijak nereprezentuje závažnost, jak by měl, a to ani v jednom případě. Nejzávažnější trestný čin je tak podle praxe ukládání peněžitého trestu druhý závažný, či dokonce ten nejméně závažně trestaný.

Jak by porovnání dopadlo, kdybychom vzali v potaz výsledné částky peněžitého trestu? Oproti zákonně stanovenému pořadí 148, 147/1, 147/2, je skutečné pořadí opět jiné. Nejmenší průměrný peněžitý trest je uložen za 147/1 (14667 Kč), druhý nejvyšší za 147/2 (16875 Kč), nejvyšší pak za § 148 (20269 Kč). Pokud pořadí založíme na tom, kolik měsíčních výdělků činí peněžitý trest, pak dostává-

14 Dále označeny jen jako 147/1, 147/2, 148, 274/1 a 274/2.

me pořadí 147/1 (0,88), 148 (1,01), 147/2 (1,12). Skutečnost, že pachatelé těchto trestných činů mají odlišné průměrné příjmy, pořadí změní, ale nikoli do podoby, kterou stanovuje zákon.

Výsledky první skupiny naznačují, že ať se vezmou v potaz jakákoli kritéria, nikdy není soudy reflektována závažnost trestných činů, jak je zákonodárce stanovil. Druhá skupina je jednodušší, jedná se pouze o trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky v základní či kvalifikované podobě (274/1 a 274/2). Braly-li by se v úvahu pouze horní sazby, pak by poměry mezi tresty měly být 1:3. Její analýza je přitom důležitější, protože analyzovaných případů je výrazně více, než v první skupině.

Při porovnání počtu denních sazeb docházíme k závěru, že rozdíly mezi nimi jsou minimální – 28,0 (274/1) a 27,7 (274/2), resp. při ignorování extrémů 26,4 (274/1) a 27,7 (274/2). Data tak naznačují, že počet denních sazeb se závažností jednotlivých trestných činů spíše nesusouvisí.

Tabulka č. 6. Vztah závažnosti s výší denní sazby a peněžitého trestu

Trestný čin	Sazba odnětí svobody v letech	Počet analyzovaných případů	Průměrný počet denních sazeb ^{A)}	Průměrný počet denních sazeb bez extrémních hodnot ^{B)}	Průměrná výše peněžitého trestu v Kč	Průměrný příjem v Kč ^{C)}	Průměrný příjem v Kč (se zahrnutými nulovými příjmy) ^{D)}	Průměrná výše peněžitého trestu / Průměrný příjem ^{E)}
147/1 (těžké ublížení na zdraví z nedbalosti, základní skutková podstata)	0-2	9	43,3	30,0	14667	16700	14844	0,878
147/2 (těžké ublížení na zdraví z nedbalosti, kvalifikovaná skutková podstata)	0,5-4	16	37,8	23,7	16875	15133	14188	1,115
148 (ublížení na zdraví z nedbalosti)	0-1	26	24,8	24,8	20269	19984	19984	1,014
274/1 (ohrožení pod vlivem návykové látky, základní skutková podstata)	0-1	166	28,0	26,4	19789	23985	21863	0,825
274/2 (ohrožení pod vlivem návykové látky, kvalifikovaná skutková podstata)	0,6-3	33	27,7	27,7	23515	17227	16670	1,365

Pozn.: A) Medián zde není brán v potaz, protože u všech kategorií vyšel ve výši 20. B) Běžný počet denních sankcí byl 20-100, nad 100 se ve zkoumaném vzorku vyskytly pouze tři případy – 150, 250 a 300 denních sankcí. Jelikož tyto vzorky byly vysoce mimo obvyklou normu, počítám průměr i bez těchto extrémních hodnot. C) U těchto průměrných příjmů byly opomínuty osoby, které sdělily, že nemají žádný majetek, popřípadě ze spisu vůbec nevyplýval údaj o jejich majetku. D) Zde jsou zahrnuty také osoby, které uvedly, že nemají žádný majetek, popřípadě že jsou nezaměstnaní. Nejsou zde však zahrnuty osoby, které odmítly uvést své majetkové poměry. E) Pokud by byly použity průměrné příjmy i se zahrnutými nulovými příjmy, pak by se pořadí nezměnilo, ale data by byla následující: 0,988; 1,189; 1,014; 0,905; 1,410.

Pokud vezmeme v potaz průměrnou výši peněžitého trestu, tak poprvé vidíme, že výše trestu odpovídá závažnosti stanovené zákonem. V základní podobě (274/1) byl průměrně uložen trest 19 798 Kč, v kvalifikované (274/2) 23 515 Kč. Tento poměr je dále prohlouben při stanovení pořadí podle skuteč-

nosti, kolik měsíčních výdělků činí peněžitý trest. V takovém případě se dostáváme na 0,825 (274/1) a 1,365 (274/2).

Druhá skupina tak potvrzuje, že počet denních sazeb není stanovován s přihlédnutím k závažnosti trestného činu, ale zároveň v rámci druhé skupiny (oproti první) odpovídá celková výše peněžité pokuty závažnosti stanovené zákonodárcem v přibližném poměru 1:1,5.

Tyto výsledky zohlednily pouze pražský soud. V devatenácti případech, kdy byl na Jesenicku uložen peněžitý trest, byli pachatelé odsouzeni za celkem 14 různých typů trestných činů. Na Praze 2 bylo uloženo 288 peněžitých trestů za celkem 16 typů trestných činů. Na Jesenicku tak panuje relativně větší diverzita, počet pozorování zde nicméně nedovoluje provést podobnou analýzu jako v případě Prahy.

Závěr

Analyzovaná data naznačují, že, koncept denních pokut se v praxi (zatím) neuchytil. Byť jsou bohatším pachatelům v absolutních číslech ukládány vyšší denní sazby než chudým, relativně jsou chudým ukládány výrazně vyšší denní sazby. O něco lepší situaci můžeme mluvit tehdy, pokud vezmeme v potaz celkovou výši peněžitého trestu a nikoli výši jedné denní sazby. Celková výše peněžitého trestu je však opět absolutně vyšší, ale výrazně relativně nižší pro bohaté. Bereme-li ale v potaz celkovou výši peněžitého trestu a nikoli denní sazbu, docházíme k rovnějším výsledkům pro různě movité pachatele. Druhá složka peněžitého trestu v podobě denních pokut, která má odrážet závažnost, jí také nereflktuje.

Analýza dat z Obvodního soudu pro Prahu 2, rozhovory se soudci z Prahy 2 a z Jeseníku a judikatura Nejvyššího a Ústavního soudu naznačují, že koncept denních pokut nebyl v České republice přijat a minimálně na některých soudech pět let po zavedení nefunguje. Zajímavé je, že tento postup nevyvolal větší míru odporu. Nejvyšší soud, jak bylo zmíněno v článku v minulém čísle časopisu Česká kriminologie (Drápal, 2016), tento nový koncept nepodpořil, ale naopak nekriticky přijal mylné pojetí peněžitého trestu.

Peněžité tresty tak reflektují skutečnost, která se jeví být v České republice běžná. Teoretický koncept je převzat ze zahraničí a určitým způsobem je začleněn do právního řádu. Tím to však končí. Nejsou nabídnuta soft-law opatření jako nezávazná metodika pro soudce, jak stanovovat peněžité tresty. Soudci nejsou seznámeni se zahraničními výzkumy, které se peněžitých trestů týkají. Situace není analyzována jinak, než dotazy na názory soudců či státních zástupců.

Co se týče peněžitých trestů, je-li cílem rovnost mezi různě movitými pachateli, pak by bylo na místě věnovat tomuto tématu výrazně víc pozornosti. A to zejména z pozice Ministerstva spravedlnosti a Nejvyššího soudu, následně pak u soudců obecných soudů. Jak zmínil jeden ze soudců, se kterými byl proveden rozhovor, nejde jen o změnu zákona – soudci musí být o potřebnosti konceptu denních pokut přesvědčeni.

Kam by se mohl ubírat další výzkum? Vhodné by bylo podle mého názoru provést porovnávání zahraničních úprav a způsobů, jakým se stanovuje výše denních sazeb v zahraničí, s českými zákony i praxí. Na základě těchto výsledků by bylo možné analyzovat, zda je znění českého trestního zákoníku dostatečně přesné. Dále je potřeba stanovit rovnici, kterou se bude vypočítávat denní sazba a upřesnit způsob, jakým se má stanovovat počet denních sazeb. Z hlediska výzkumu by bylo zajímavé zjistit, na kterých soudech se ukládá vysoký počet peněžitých trestů (mimo Obvodní soud pro Prahu 2, který má specializovaný nápad trestných věcí v oblasti dopravy), a na těchto soudech analyzovat způsob ukládání peněžitých trestů v podobě denních sazeb. Takový výzkum by výsledky této studie mohl buď potvrdit nebo vyvrátit, a to například i v tom smyslu, že byly specifické pouze pro oblast dopravní kriminality.

JAKUB DRÁPAL je doktorandem na katedře trestního práva Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Aktuálně studuje magisterský program *Criminological research* na University of Cambridge. Autor by chtěl poděkovat Tomáši Gřivnovi, Zdeňku Kühnovi, zaměstnancům i soudcům z Obvodního soudu pro Prahu 2 a Okresního soudu v Jeseníku, Katherine Auty, Evě Krulichové a anonymním recenzentům za pomoc při psaní tohoto textu a jejich připomínky.

Literatura

- Ashworth, A. (2010) *Sentencing and Criminal Justice*. New York: Cambridge University Press.
- Baum, S. & Kamas, L. (1995). Time money and optimal criminal penalties. *Contemporary Economic Policy* 13(4), 72-79, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1465-7287.1995.tb00733.x>.
- Bentham, J. (1840). *Theory of Legislation, Vol. II., Principles of the Penal code*. Boston: Weeks, Jordan and Company.
- Bobek, M., Boučková, P. & Kühn, Z. (2007). *Rovnost a diskriminace*. Praha: C. H. Beck.
- Dlouhodobý vývoj Hlavního města Prahy. (2000-2014). *Český statistický úřad* (online). Dostupné dne 25. 3. 2015, z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20557425/330120150102.xlsx/173c0e0b-df3b-4a80-953f-94d915a1d62f?version=1.2>.
- Drápal, J. (2016). Je vztah mezi peněžitou sankcí a majetkem pachatele výrazem (ne)rovnosti? *Česká kriminologie* 1(1), 1-13.
- Drápal, J. (2015). O nefunkčnosti peněžitých trestů v podobě denních pokut (a co s tím). *Státní zastupitelství* 13(6), 33-45.
- Farrington, D. P. & Loeber, R. (2000). Some benefits of dichotomization in psychiatric and criminological research. *Criminal Behaviour and Mental Health* 10(2), 100-122, <http://dx.doi.org/10.1002/cbm.349>.
- Fields, A. (2013). *Discovering Statistics using IBM SPSS Statistics*. Los Angeles: Sage.
- Hillsman, S. T. (1990). Fines and Day Fines. *Crime and Justice* 12, 49-98, <http://dx.doi.org/10.1086/449164>.
- Jelínek, J. (2013). *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges.
- Vanduchová, M. (2008). Peněžitý trest - praxí nedoceněná alternativa trestu odnětí svobody?. In M. Vanduchová & T. Gřivna (Eds), *Pocta Otovi Novotnému k 80 narozeninám* (pp. 421-432). Praha: ASPI.
- Vybrané údaje za Olomoucký kraj - mzdy. (2000-2014). *Český statistický úřad* (online). Dostupné dne 25. 3. 2015, z: https://www.czso.cz/documents/266810/25810362/OLK_mzdy.xlsx/38752b50-1d7a-4ce2-94c9-4357283f5085?version=1.8.
- Scheinost, M., Háková, M., Rozum, J., Tomášek, J. & Vlach, J. (2014). *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: IKSP.
- Statistická ročenka kriminality. (2013). *Ministerstvo spravedlnosti ČR* (online). Dostupné dne 25. 3. 2015, z: http://cslav.justice.cz/InfoData/servlet/FileServlet?tabulka=ccav_dokument_sestavy&sloupec=obsah_dokumentu_pdf&where=id_dokumentu=743335&typSloupce=pdf&fileName=null.
- Warner, K. (2012). Equality before the law and equal impact of sanctions: doing justice to differences in wealth and employment status. In L. Zedner & J. V. Roberts (Eds.), *Principles and values in criminal law and criminal justice: essays in honour of Andrew Ashworth* (pp. 225-243) Oxford: Oxford University Press.